

Светлана В. Недић

ЗГРАДА ЦОКЕЈ КЛУБА

Зграда чије преображаје треба да осветле следећи редови запажена је у историји београдске архитектуре као пример велике породичне куће, саграђене за богатог наручиоца. Њен први сопственик био је Милан Павловић (Београд, 1853 – Париз, 23. 12. 1924. год), познати трговац текстилом, син Анастаса Павловића (1821–1909) који се бавио истим занимањем. Милан Павловић је завршио четири разреда гимназије, али је 1868. године, по жељи оца, прекинуо школовање и почео да помаже у радњи. Године 1874. Анастас Павловић је узео сина за ортака и препустио му вођење фирме. Под Милановим руководством радња »Анастас Павловић« је стално напредовала и достигла врхунац у годинама пред Први светски рат. Снабдевала је Београђане најбољим домаћим и увозним тканинама. Милан Павловић је био један од снабдевача Београдске трговачке омладине и њен председник од 1890. до 1893. год. Заслужан је за покретање листа »Трговински гласник« и за отварање Више школе Београдске трговачке омладине. Био је одборник Београдске општине, народни посланик за Београд, судија Трговинског суда и члан Управног одбора Народне банке и Српске кредитне банке.¹

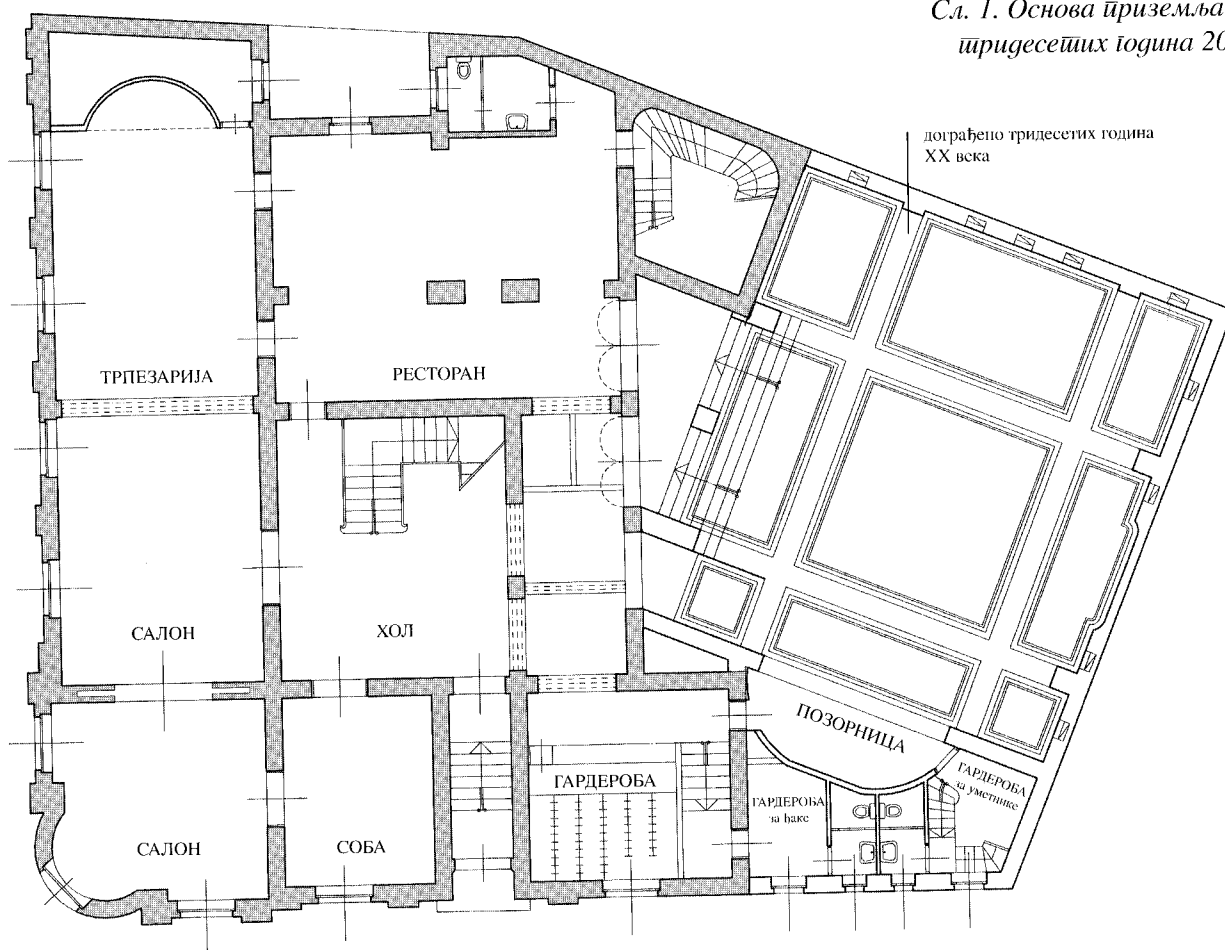
Анастас и Милан Павловић живели су у стану изнад радње »Анастас Павловић«, у данашњој улици Краља Петра бр. 33 (зграда данас не постоји, порушена је у бомбардовању Београда 06. 04. 1941. год). Одатле су се 1890. год. преселили у Кнез Михаилову бр. 21, у зграду са два велика стана. У једном је боравао Анастас са женом Персидом (1824–1912) и млађим сином Влајком (живео је до 1902. год), а у другом Милан са породицом (ни ова кућа више не постоји). Милан Павловић је био ожењен Милицом (1864–1951), рођеном Ковановић, са којом је имао три ћерке – Видосаву, Олгу и Вукосаву. Око 1905.

године Милан Павловић је прешао на Краљев трг (данас Студенски трг) број 11, у зграду коју је продао после пресељења у породичну кућу. Осим поменутих грађевина, Милану Павловићу су припадале и куће у Кнез Михаиловој бр. 49 и 52.² Све ове зграде биле су пословно-стамбене, са локалима у приземљу и становима на спрату, и налазиле су се у прометним трговачким улицама.

Када је одлучио да гради породичну кућу, Милан Павловић се определио за место које није далеко од радње, али је у мирнијем крају. Купио је плац на углу ул. Вука Караџића и Грачаничке бр. 22 (данас бр. 18). Ово земљиште, са малом кућом и великом баштом, припадало је раније Живку Карабибировићу, банкар у председнику Београдске општине.³

Пошто је имао велике материјалне могућности, Милан Павловић је све послове у вези са грађењем породичне куће поверио најугледнијим стручњацима. Пројект зграде изградио је арх. Никола Несторовић, професор Универзитета. У време подизања куће Милана Павловића, Београд су већ красила значајна остварења овог истакнутог градитеља. Управу фонда, Београдску задругу и Зграду са зеленим плочицама Несторовић је пројектовао у сарадњи са арх. Андром Стевановићем, а самостално је пројектовао хотел »Бристол«, санаторијум »Врачар« и Учитељски дом, као и више приватних кућа, међу којима се зграда Милана Павловића може издвојити као најважнија.⁴

Извођач куће Милана Павловића био је инжењер Стојан Вељковић који се бавио како изградом пројеката за приватне зграде, тако и предузимачким пословима, као што су били грађење Друге београдске гимназије и Спасићевог пасажа у Кнез Михаиловој улици.⁵ Инжењер Андра Ристић, који је извео инсталацију водовода и

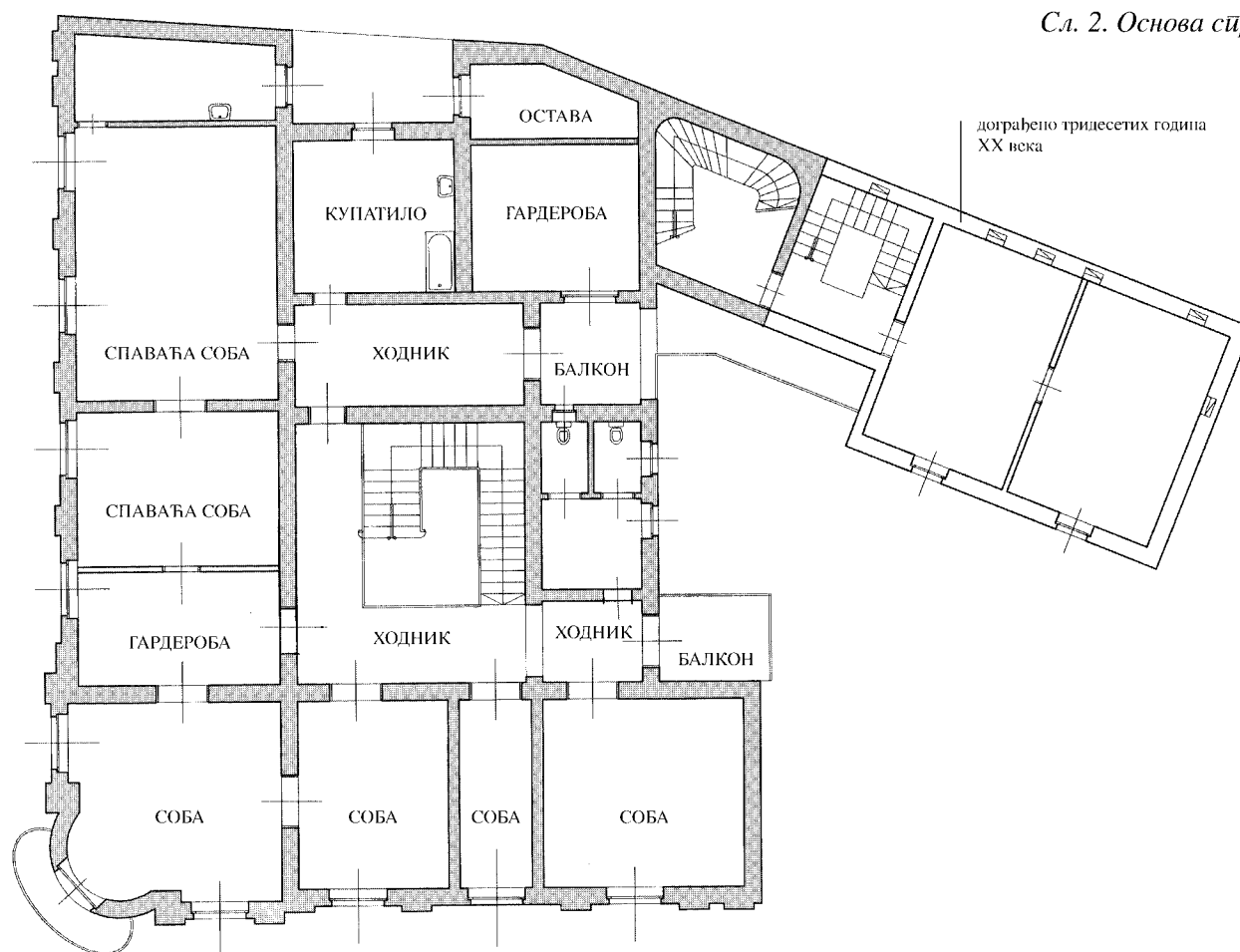
Сл. 1. Основа приземља после доградњи тридесетих година 20. века (R 1:200)

канализације, био је уважен у Београду као пројектант и извођач електричних и машинских постројења у јавним грађевинама, фабрикама и рудницама. Грађевински лимар Милан К. Илић, познат по изради купола на зградама Прометне банке и Официрске задруге, направио је кубе на кући Милана Павловића.⁶

Планови куће Милана Павловића били су урађени пре 3. јуна 1911. год, јер их је тада прегледао Грађевински одбор Београдске општине.⁷ Грађење је могло да почне још истог лета, а било је окончано следеће године, када је у књизи Светозара Стојановића »Српски неимар« објављена фотографија која приказује завршене радове на згради.⁸ Кућа Милана Павловића саграђена је на урбанистички врло привлачном месту, код раскрснице улица Вука Караџића, Грачаничке и Цара Лазара, а преко пута парка на Топличиним венцу, који је Београдска општина урадила и засадила 1906. год.⁹ Раскрсница омогућава одлично сагледавање ове куће великих димензија, која има сутерен, приземље и спрат. Дужина фасаде из ул. Вука Караџића износи 23,80 m. Фасада из Грачаничке улице првобитно је била дугачка 18,70 m, а

настављала се колском капијом и оградом дворишта које је заузимало мањи део плаца. Положај зграде на углу улице и на стрмом земљишту зналачки је искоришћен како у естетском, тако и у функционалном погледу. Уметничка обрада грађевине представља спој историзма и сецесије, својствен београдској архитектури тога времена. Заобљени угао са куполом Несторовић је применио и у својим ранијим остварењима – на згради санаторијума »Врачар« и на Учитељском дому. На кући Милана Павловића угао је био наглашен како барокном куполом, тако и балконом са сецесијски стилизованом оградом од кованог гвожђа. Обе фасаде, према улици Вука Караџића и Грачаничкој, рашчлањене су по вертикали лезенама, док хоризонталу подвлаче равномерни ритам прозора и атика као завршетак фасаде. У саставу атике били су прозори тавана, а на углу, испод кубета, иницијали власника. Вајани украси (стилизоване биљке изнад и испод прозора, женске маске при врху лезена) имају одлике сецесије, са изузетком картуша које подсећају на барок. Зграда је покривена лименим кровом. Улазна врата (из Грачаничке улице) била су заштићена надстрешни-

Сл. 2. Основа сирати (R 1:200)

цом. Ограда и капија од кованог гвожђа имале су сепе-сијски изглед. Исте особине имају и до данас сачуване решетке на прозорима сутерена.¹⁰

Пројектујући основе куће Милана Павловића, Никола Несторовић је одабрао централно решење, које је тада у Београду било прихваћено за велике породичне куће, па га је и Несторовић применио неколико година раније у сопственом дому у ул. кнеза Милоша бр. 40. У згради Милана Павловића средишњи простор у сутерену заузима ложоница централног грејања. Према Грачаничкој улици био је подрум за огрев, а према улици Вука Караџића собе за послугу и перионица. Помоћне просторије (пролази и тоалети) окренуте су ка дворишту, како у сутерену, тако и у приземљу и на спрату. Просторије у сутерену засведене су пруским сводом и високе су три метра. Сва три нивоа зграде повезана су са дворишне стране споредним степеништем.

Главно степениште налази се у средњем делу приземља и спрата, у великом простору који покрива стаклена таваница. Према пројекту на зидовима ове просторије понављала се декорација примењена на фасадама-лезене

завршене женским маскама. Ови украси нису сачувани, као ни ограда степеништа од кованог гвожђа. Приземље куће било је намењено дневном боравку породице. Са обе стране улаза из Грачаничке улице налазила се по једна соба, на углу је био салон, а према улици Вука Караџића још један салон и трпезарија (највећа просторија у приземљу). Трпезарија је преко бифеа била повезана са кухињом и оставом. Бифе и остава имали су прозоре према светларнику, јер је предвиђено да се овај део куће наслања на суседну зграду. Кухињу је осветљавао прозор изнад мале терасе, окренут ка дворишту.

На спрату је изнад улаза био кабинет, а са његове обе стране по једна гостинска соба. На углу се налазила спаваћа соба са балконом, а према улици Вука Караџића биле су окренуте две спаваће собе и две собе за облачење (са лавабоима). Једна од соба за облачење имала је прозор према светларнику. На исти начин били су осветљени купатило и остава, док је соба за млађе имала прозор према тераси. Просторије у приземљу и на спрату високе су четири метра. Одаје које имају прозоре према улици веома су добро осветљене. У њима су сачувани првобитни

радијатори са сепесијским рељефима, као и врата украшена неупадљивим дуборезним цветовима.¹¹

У задњем делу дворишта пројектом је предвиђена приземна зграда за кола и коње, потребне породици како за возњу по граду, тако и за одлазак на Топчидерско брдо, где су Павловићи имали велику вилу са парком.¹²

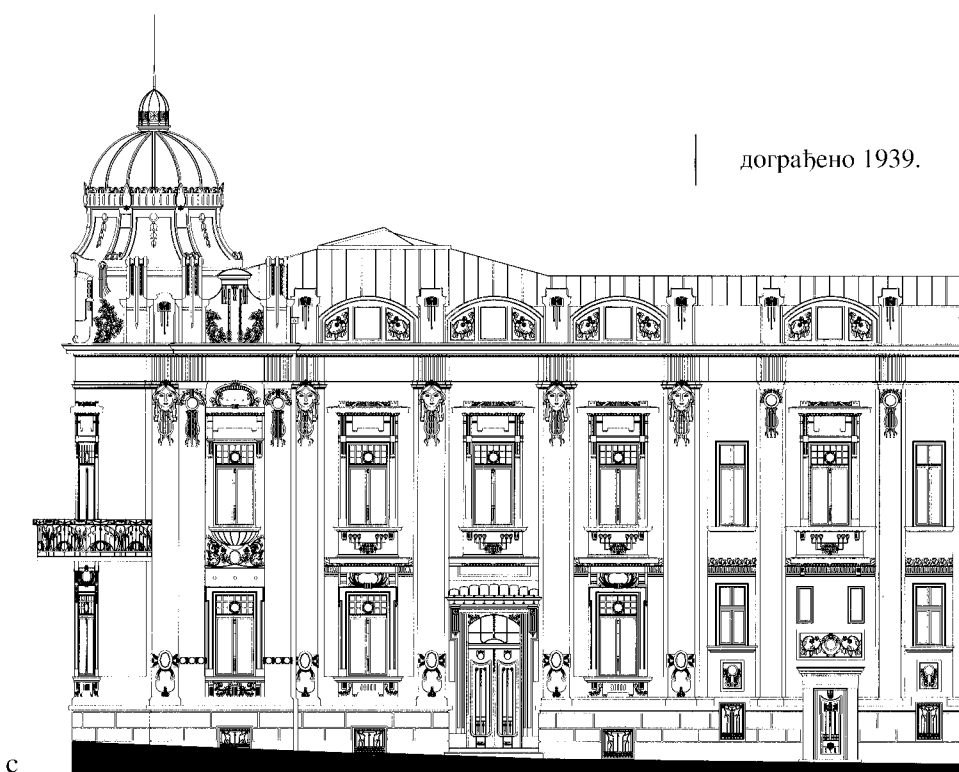
Кућа Милана Павловића је после Првог светског рата, у измењеним околностима, променила намену. Услед пада вредности динара, фирма »Анастас Павловић« била је извесно време у тешком стању, па је Милан Павловић одлучио да изда своју породичну кућу. Са женом Милицом преселио се у зграду у Кнез Михаиловој бр. 21, у којој је живела и њихова ћерка Олга, удата за лекара Светозара Моачанина, док је Видосава, са мужем мајором Петром Јуришићем, становала у Кнез Михаиловој бр. 49 (Вукосава је умрла као девојка у Женеви 1918. год). Кућа у Грачаничкој улици издата је Посланству Велике Британије. Вероватно су тада извршене преправке у унутрашњости куће – све просторије у сутерену, које гледају на ул. Вука Караџића, оспособљене су за становање. Помоћна зграда у дворишту претворена је у гаражу и дозидан јој је спрат са собама за послугу.¹³

После смрти Милана Павловића његову радњу су наставили да воде ортаци (Фирма »Анастас Павловић« постојала је до 1947. год). Супруга Милица наследила је зграду у Кнез Михаиловој бр. 52, а ћеркама Видосави и Олги, поред кућа у којим су становале, припала је и згра-

да у Грачаничкој улици.¹⁴ Ђерке су 1928. год. продале породичну кућу Дунавском клубу јахача »Кнеза Михаила« и његовом београдском цокеј-клубу. Да би се постојеће просторије прилагодили новој намени, Дунавско коло јахача поверило је арх. Ивану Белићу пројектовање преправке зграде. Плановима израђеним у септембру 1928. год. предвиђено је да се у сутерену, на месту првобитних соба за послугу, уреди нова кухиња, и да се у приземљу, од првобитне кухиње, бифеа, терасе и ходника створи простор за ресторан.¹⁵

Највеће промене грађевине изведене су у другој половини 1932. год, према плановима арх. Александра Јанковића. Предузимач, инг. Ђорђе С. Јанковић порушио је гаражу, па је сазидао салу за свечаности која је заузела цео простор дворишта. Изнад сале, у нивоу спрата, у задњем делу су саграђене просторије за благајну и секретаријат, док се према Грачаничкој ул. простирала тераса ограђена стубовима. Таваница сале направљена је од армираног бетона, са средњим делом од стаклених призма. Плафон и зидови били су украшени гипсаним радovima. Сала је имала позорницу, повезану са гардеробама за уметнике, тако да је могла да се користи за разне врсте свечаности и забава.¹⁶ Као састајалиште најпознатијих личности из београдског друштвеног живота, Цокеј-клуб је дао згради назив који се одржао до данас.¹⁷

Последња промена зграде пре Другог светског рата изведена је 1939. год. Тада су, по плановима арх. Алек-

Сл. 3. Изгледи фасаде:
а) из улице Вука Караџића;
б) угаоног дела;
с) из Грачаничке улице
(из конзерваторско-
рестаурационог пројекта
арх. С. Иванчевић и арх. М. Дегић)

сандра М. Ђорђевића, на делу терасе према Грачаничкој улици дозидане канцеларије са фасадом која је прилагођена постојећој.¹⁸

После Другог светског рата поново је промењена намена зграде. Од шездесетих година XX века у њој се налази Институт за криминолошка и социолошка истраживања. Ентеријер је мањим преправкама и преграђивањима претворен у радне просторије Института. Највише је измењена сала, у којој се више не виде ни гипсани рељефи, ни стаклена таваница, и у којој је дограђена галерија. Спољашност грађевине показује само трагове некадашњег изгледа. Многи вајани украси су нестали, а нема ни балкона ни надстрешнице. Ипак, пројекат рестаурације фасада, изграђен у Заводу за заштиту споменика културе града Београда, улива наду да ће овој знаменитој згради бити враћена првобитна лепота.

Напомене:

¹ М. Костић, *Уједно Београда*, 68–75, 176–177, Св. Б. П, *Трговачка кућа »Анастас Павловић«*, *Трговински гласник*, бр. 6, 10. 01. 1925. год. XXXV, 2; XXXVIII редовна скупштина Београдске трговачке омладине одржана 5. априла 1925. год, *Трговински гласник*, бр. 86, 19. 04. 1925. год. XXXV, 2 (дод); *Споменица педесетогодишнице Београдске трговачке омладине 1880–1930*, Београд, 1931, 196, 242; Нева Стојановић, *Како се снабдевао Београд око 1900. год.* (у књизи:) *Београд у сећањима 1900–1918*,

Београд, 1977, 51; Појединости из живота Милана Павловића, укључујући и зидање куће, инспирисали су књижевника Николу Трајковића да напише приповетку »Велике паре«, коју је објавио у својој књизи *Стари Београд* (Београд, 1977). Лик главног јунака приповетке не треба схватити као портрет Милана Павловића.

² М. Костић, нав. дело, 69–75. *Адресна књига Београда 1912*, Београд, 1912, део I, 112, део II, 50, 51, 73; *Списак телефонских призиваљаника 1912. година*, Београд, 1912, 83.

³ М. Костић, нав. дело, 75, 133, 180–181.

⁴ *Споменица о ошварању Универзитета*, Београд, 1906, 148. *Академија у часи проф. Николе Несторовића*, *Универзитетски весник*, бр. 84–85, 15. 07. 1953, IV, 5; Александар Секулић, *Никола Несторовић*. *Архитектура-урбанизам*, бр. 5, 1960, I, 26–28; Дивна Ђурић-Замоло, *Стогодишњица рођења архитекта Николе Несторовића*, *Браничево*, св. 5–6, септембар–децембар 1968, XIV, 35–38; Богдан Несторовић, *Грађитељи Београда од 1815. до 1915. год.* (у књизи:) *Историја Београда II*, Београд, 1974, 342–343; Богдан Несторовић, *Београдски архитекти Андрија Стевановић и Никола Несторовић*, *Годишњак града Београда*, књ. XXII, 1975, 173–185; Д. Ђурић-Замоло, *Грађитељи Београда*, 79–83; *Ликовна енциклопедија Југославије*, 2, Загреб, 1987, стр 456; *Лексикон српских архитеката XIX и XX века*, Београд, 1999, 139–140, 196–197.

⁵ С. Стојановић, *Српски неимар*, 40–42; Д. Ђурић-Замоло, *Грађитељи Београда*, 27–28.

⁶ С. Стојановић, нав. дело, 48–49 и 99.

⁷ Д. Ђурић-Замоло, *Београд 1898–1914*, 57, планови 290–294.

- ⁸ С. Стојановић, нав. дело, 12.
- ⁹ Веселин Трипковић, *О баштинским постројењима, скверовима (и тралишћима) наше престонице*, Српски технички лист, бр. 6, 11. 02. 1907. XVIII, 45–47.
- ¹⁰ Богдан Несторовић, *Еволуција београдског стана*, Годишњак Музеја града Београда, II, 1955, 261; Гордана Гордић, *Архитекцијско наслеђе града Београда I*, Завод за заштиту споменика културе града Београда, Саопштења, св. 6, Београд 1966, 81–82; Јован Секулић – Жељко Шкаламера, *Архитекцијско наслеђе града Београда I*, Завод за заштиту споменика културе града Београда, Саопштења, св. 4, Београд 1966, 34; Ђурић Сикимић, *Фасадна скулптура у Београду*, Београд, 1966, 45; Жељко Шкаламера, *Сецесија у архитектури Београда 1900–1914*, Зборник за ликовне уметности, 3, Нови Сад, 1967, 333, 338; Богдан Несторовић, *Преглед споменика архитектуре у Србији XIX века*, Републички завод за заштиту споменика културе СР Србије, Саопштења, X, Београд, 1974, 160; Д. Ђурић-Замоло, *Београд 1898–1914*, планови 290–294; Д. Ђурић-Замоло, *Градитељи Београда*, 82; Бранко Вујовић, *Београд у прошлости и садашњости*, Београд, 1994, 192–194; Гордана Гордић, *Архитекцијско-историјски коментар*, (у књизи:) М. Костић, *Успон Београда*, 75, фот. 17.
- ¹¹ Богдан Несторовић, *Еволуција београдског стана*, Годишњак Музеја града Београда, II, 1955, 261; Д. Ђурић-Замоло, *Београд 1898–1914*, планови 290–294; Д. Ђурић-Замоло, *Градитељи Београда 1815–1914*, 82 ИАБ–ОГБ–ТД–ГО ФХVIII–39–1928.
- ¹² Д. Ђурић-Замоло, *Београд 1898–1914*, планови 290–292; *Раг општинског одбора. XXXV редовна седница одбора општинског одржана 5. јула 1912. год*, Београдске општинске новине, бр. 26, 5. 08. 1912., XXX, 121; *Списак телефонских претплатника. 1912. година*, Београд, 1912, 83.
- ¹³ М. Костић, нав. дело, 75; *Споменица Београдске трговачке омладине 1880–1930*, Београд, 1931, 164; *Списак телефонских претплатника 1921. год*, Београд, 1921, 36; А.(лексеј) Суворин, *Цео Београд*. Адресно-информациона књига за Београд, Земун и Топчидер, Београд, 1922, 13 друге паг, 50, 79, 89 четврте паг, стуб. 44 шест паг; А.(лексеј) Суворин, *Цео Београд, Престоница*. Адресно-информациона књига за Београд, Земун и Панчево, Београд, 1924, 208, 271, 531, 548, 555, 831; ИАБ–ОГБ–ТД–ГО–ФХVIII–39–1928.
- ¹⁴ М. Костић, нав. дело, 75; *Фонд Милана и Милице Павловић*, Политика, бр. 6007, 14. 01. 1925. год, XXII, 9
- ¹⁵ ИАБ–ОГБ–ТД–ГО ФХVIII–39–1928.
- ¹⁶ Исто.
- ¹⁷ Нада Дорошић, *Слике из свакодневног живота*, (у књизи:) Београд у сећањима 1930–1941, Београд, 1983, 33; Бојана Поповић, *Мода у Београду 1918–1941*, (каталог изложбе) Београд, Музеј примењених уметности, 2000, 14, 16, 134.
- ¹⁸ ИАБ–ОГБ–ТД–ГО Ф30–38–1938.

SUMMARY: *Svetlana V. Nedić*

THE JOCKEY CLUB

The building on the corner of Vuka Karadžića and Gračanička Street was built in 1912 as the family house of Milan Popović, merchant. It was designed by the renowned Belgrade architect Nikola Nestorović, and the building contractor was Stojan Veljković, engineer. Artistically observed, the house is a combination of neo-Baroque and Secession. Plans are centrally designed – the rooms are centered around a central stairwell. Drawing rooms and the dining room were on the ground floor and sleeping rooms, dressing rooms, and the owners study were on the first floor. The house also had all the necessary auxiliary rooms and central heating. In its original form, in the history of Belgrade architecture, the house is an example of a

luxurious one-family building. After the First World War, the house changed its purpose and undergone several reconstruction. The major change was made in 1932, when a large hall was added for the celebrations of the Belgrade Jockey Club. The alteration was designed by Aleksandar Janković, architect.

List of Illustrations:

Fig. 1. Plan of the ground floor after enlargement in 1930s (R 1:200)

Fig. 2. Plan of the first floor (R 1:200)

Fig. 3. Views of the facades